

ЗМІСТ І ФОРМИ ТРУДОВОГО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ В 50 – 60 РОКИ ХХ СТ.

УДК 37.035.3 (477)

Алла Романчук, науковий співробітник
лабораторії трудової підготовки і політехнічної творчості
Інституту педагогіки АПН України,
м. Київ

ЗМІСТ І ФОРМИ ТРУДОВОГО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ В 50 – 60 РОКИ ХХ СТ.

У статті розглядаються умови організації трудового профільного навчання в сільській школі, приділяється увага особливостям його змісту в 1950 – 60 рр. ХХ ст. Аналізується теорія і практика трудової підготовки учнів у вказаний період. Характеризується учнівська виробнича бригада як одна з найбільш ефективних форм трудового профільного навчання старшокласників у сільській школі.

Ключові слова: виробниче навчання, навчально-виробнича бригада, трудове профільне навчання.

В статье рассматриваются условия организации трудового профильного обучения в сельской школе, уделяется внимание особенностям его содержания в 1950 – 60 гг. ХХ в. Анализируется теория и практика трудовой подготовки учеников в указанный период. Характеризуется ученическая производственная бригада как одна из наиболее эффективных форм трудового профильного обучения старшеклассников в сельской школе.

Ключевые слова: производственная учеба, учебно-производственная бригада, трудовая профильная учеба.

The article deals with the organization conditions of Profile Labour Education in the country schools and gives the attention to the peculiarities of its content in 1950 – 60-th of XX century. The Labour Education theory and practice are analysed for this period. The students industrial subdivision as one of the most effective form of Profile Education in High School is examined.

Key words: production studies, educational-production brigade, labour type studies.

Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій. Зумовлена розвитком ринкової економіки земельна реформа передбачає кардинальну зміну форми власності на землю та засоби виробництва в сільськогосподарському виробництві, що створює реальні передумови для розвитку приватних фермерських господарств. Перенесення центра ваги з колгоспів та радгоспів на фермерські господарства зокрема передбачає скорочення абсолютної та відносної чисельності економічно активного населення, зайнятого виробництвом сільськогосподарської продукції. Сільська школа може розглядатися як соціальна інституція, що здатна ефективно розв'язувати комплекс проблем, пов'язаних з підготовкою молоді до праці в сільському господарстві в умовах ринкової економіки. Як наслідок, усе більшої актуальності набуває проблема орієнтації молоді на здобуття сільськогосподарських професій.

У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті підкреслюється, що система освіти має забезпечити “підготовку людей високої освіченості і моралі, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження науковомістких та інформаційних технологій, мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці [7, 5].

У розв'язанні окреслених завдань джерелом педагогічної творчості може послугувати досвід радянської школи, адже відомо, що і в 50-ті роки минулого століття перед школою постало завдання підготовки старшокласників до праці.

Визначенню змісту трудового навчання і виховання учнів у загальноосвітній школі, вдосконаленню його форм, методів, профорієнтаційної спрямованості присвячено монографію Н.А. Калініченко “Трудова підготовка учнів сільської школи в Україні (друга пол. ХІХ – ХХ століття”. Великого значення проблемі поєднання навчання з продуктивною працею, формуванню практичних умінь і навичок надавав В.В. Мадзігон у роботі “Розвиток організаційно-педагогічних форм шкільного виробництва (друга пол. ХХ ст.)”. Різноманітним аспектам трудового навчання і виховання школярів присвячені роботи А.В. Вихруща, Л.І. Денисенко, А.І. Дьоміна, Г.А. Кондратюка, Г.Є. Левченка, В.М. Мадзігона та ін.

Мета статті. Виявити особливості змісту та форм трудового профільного навчання в сільській школі в 1950 – 60 рр.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що на початку 1954/55 навчального року з ініціативи Центрального Комітету КП України виробниче навчання було введено в шести школах республіки в порядку експерименту. Піонерами справи

ЗМІСТ І ФОРМИ ТРУДОВОГО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ В 50 – 60 РОКИ ХХ СТ.

введення виробничого навчання старшокласників були в 1954 році 6 шкіл республіки: №14, 15, 66 столиці, Димерська школа Київської обл., Краснопавлівська школа Харківської обл. та Слов'янська школа Донецької обл.

За навчальним планом VIII – X класів у цих школах передбачено було, поряд з основами наук, вивчення однієї із спеціальностей промислового або сільськогосподарського виробництва.

Учасники республіканської науково-практичної конференції з питань виробничого навчання в школах Української РСР відзначили, що виробниче навчання, яке здійснювалося в школах України за допомогою і на базі промислових підприємств, колгоспів, радгоспів, МТС і навчальних закладів, дає позитивні наслідки, сприяючи поліпшенню навчально-виховної роботи в школі, кращому засвоєнню учнями загальноосвітніх предметів, зміцненню дисципліни, припиненню відсіву старшокласників [6, 80].

Поряд з позитивними сторонами у виробничому навчанні уже зазначалося і про недоліки, які були присутні на початковій стадії його розвитку. Так, на цій же конференції 1958 року В.О. Сухомлинський відзначав: “З самого початку здійснення виробничого навчання в загальноосвітній школі виникла проблема поєднання загального політехнічного навчання з підготовкою учнів до конкретної праці, тобто з опанування ними масової виробничої спеціальності. Ця проблема в окремих випадках розв’язувалась не завжди правильно. Працівники шкіл часто не уявляли всієї складності цієї роботи, розуміючи поєднання загального політехнічного навчання з оволодінням масовою виробничою спеціальністю досить примітивно: добре іде оволодіння спеціальностями – значить добре розв’язується і завдання політехнічної освіти” [6, 85].

Але не дивлячись на це, виробниче навчання в подальші роки все ж завойовувало дедалі міцніші позиції. Так, у 1959/60 навчальному році, після прийняття Закону “Про зміцнення зв’язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР”, який передбачав загальне обов’язкове восьмирічне навчання та одинадцятирічний термін навчання. Передбачалося змінити “школу навчання” на “трудова школу”, тобто загальноосвітні заклади ставали трудовими і політехнічними з виробничим навчанням. Посилення практичної спрямованості середньої школи мало на меті підготовку молоді до життя в соціалістичному суспільстві, до трудової діяльності.

В одинадцятирічних загальноосвітніх трудових

політехнічних школах з виробничим навчанням учні, які закінчили восьмирічну школу, протягом трьох років одержували середню освіту і професійну підготовку для роботи в одній з галузей народного господарства або культури.

У 1959/60 навчальному році для шкіл з виробничим навчанням Міністерство освіти УРСР опрацювало спеціальний навчальний план, за яким на виробниче навчання відводилося 6 годин на тиждень. На вивчення загальноосвітніх предметів виділялося 5 днів, що дозволяло повністю виконати програму середньої школи. Крім того, для проходження виробничої практики (на виробництві) після закінчення 8 і 9 класів відводилося по 25 днів, або 150 годин на рік [9, 17].

Нові навчальні плани і програми міської і сільської середньої школи були диференційовані з урахуванням особливостей роботи. При цьому зміст загальної освіти був спільним, а зміст виробничої підготовки визначався вибраною старшокласниками спеціальністю.

Професійна підготовка сільських школярів здійснювалася в навчальних майстернях, в учнівських бригадах колгоспів і радгоспів, у навчально-дослідних господарствах, міжшкільних навчально-виробничих майстернях шляхом теоретичного і практичного виробничого навчання.

Сільськогосподарські профілі включали: рослинництво, тваринництво, плодоовочівництво, тракторна, комбайнова і автомобільна справа, механізація сільськогосподарських робіт, сільськогосподарське будівництво, рахівництво та інші.

Почали видаватися підручники і навчальні посібники з основ виробництва: машинознавства, тваринництва, рослинництва. Були випущені серії книг відповідного змісту, наприклад, такі як “Юному садоводу”, “Юному городнику” та інші, які суттєво сприяли професійній освіті школярів.

Як правило в школах вивчалось 4 – 5 різних спеціальностей, по 1 – 2 на клас. Це давало змогу більш доцільно організувати навчальний процес і продуктивну працю учнів, а також відповідну базу для них, підібрати кадри викладачів і керівників виробничого навчання та організувати з ними методичну роботу.

На основі набутого досвіду профілі виробничого навчання в школі визначалися за такими принципами:

- потреба в кадрах масових професій для народного господарства і перспективи трудовлаштування випускників середньої школи за набутою в школі спеціальністю;

ЗМІСТ І ФОРМИ ТРУДОВОГО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ В 50 – 60 РОКИ ХХ СТ.

- наявність відповідної бази для виробничого навчання і продуктивної праці учнів;
- наявність кваліфікованих викладачів і керівників виробничого навчання;
- відповідність профілю виробничого навчання особливостям роботи міських і сільських шкіл, загальноосвітній і політехнічній підготовці учнів, їх фізичному розвитку, віковим і статевим особливостям.

Профіль виробничого навчання мав базуватись на широкій загальноосвітній і політехнічній основі; він повинен бути посиленням для учнів та нешкідливим для їх здоров'я [8, 8].

Хоча на привеликий жаль, школи часто і не дотримувались цих принципів. У визначенні профілю виробничого навчання на місцях спостерігалися певні недоліки. Нерідко, наприклад, профіль виробничого навчання визначала сама школа за бажанням батьків та учнів, але при цьому не враховувалась наявна база і потреби в кадрах для народного господарства, а також перспективи працевлаштування випускників за набутою спеціальністю. В окремих школах учні вивчали непосильні для них спеціальності ковалів, котельників, ливарників, автогенників, електрозварників тощо.

Не поодинокими були випадки, коли в школі вивчалися такі спеціальності, як технолог рибно-промисловості, зоотехнік, механік сільськогосподарських машин, агротехнік, автомеханік, теплотехнік, бухгалтер, електротехнік, радіотехнік тощо. Підготовка таких спеціалістів, як відомо, проводиться не в середніх школах з виробничим навчанням, а в технікумах, училищах та інших середніх спеціальних навчальних закладах. Помилковою також вважалася практика вивчення в окремих школах дуже вузьких спеціальностей, таких як пасічник, штампувальник, обмотник, ретушер і ряду інших, які успішно можуть бути освоєні учнями в гуртковій та інших формах позакласної і позашкільної роботи.

Перші підсумки роботи за експериментальним навчальним планом показали, що школи краще реалізували політехнічну підготовку учнів, готували випускників до конкретного виду праці на виробництві, активно сприяли професійній орієнтації. Проте знижувався рівень загальноосвітньої підготовки, збільшувалося навчальне навантаження і відповідно зростало перевантаження учнів шкіл.

У 1961 році Міністерство освіти УРСР змушене було констатувати, що “при виборі спеціальностей школи і органи народної освіти в багатьох випадках виходять не з потреб

народного господарства в кадрах і можливостей їх трудовлаштування, а головним чином з наявності навчально-матеріальної бази” [3, 12].

Центральний Комітет партії і Радянський уряд змушені були вжити заходів, спрямованих на поліпшення підготовки молоді до життя.

Поліпшенню стану виробничого навчання значно сприяла спеціальна постанова Ради Міністрів СРСР про виробниче навчання, яка була опублікована 30 травня 1961 р. “Про поліпшення виробничого навчання учнів середніх загальноосвітніх шкіл”.

До цього часу виробниче навчання починалось із VIII класів. З 1960/61 навчального року воно впроваджувалося з IX класів, учні яких повинні були здобувати більш широкую загальноосвітню і політехнічну підготовку.

Крім того, за навчальним планом для виробничого навчання виділялося два дні (орієнтовно 10 – 11 годин) на тиждень. У програму виробничого навчання всіх профілів ввели основи матеріалознавства, машинознавства, електротехніки, автоматизації і механізації виробничих процесів, організацію та економіку виробництва.

У класах з виробничим навчанням сільськогосподарського профілю учні вивчали загальне землеробство, рослинництво, основи механізації і електрифікації сільськогосподарства та основи тваринництва. У процесі виробничого навчання учні набувають практичних навичок і вмінь для трудової діяльності в сільськогосподарському виробництві, навчаються користуватися різними сільськогосподарськими машинами і механізмами.

У постанові Ради Міністрів СРСР від 30 травня 1961 р. “Про поліпшення виробничого навчання учнів середніх загальноосвітніх шкіл” вказано, що в кожному окремому класі підготовка учнів повинна проводитись, як правило, не більш як по двох спеціальностях [2, 115].

У практиці роботи сільської школи система підготовки учнів до праці в сільському господарстві включала: трудове навчання, факультативні курси, роботу в учнівських виробничих бригадах і шкільних лісництвах, позакласні гурткові заняття, суспільно корисну працю в сільському господарстві [4, 176].

Основною формою виробничого навчання в сільських загальноосвітніх школах поступово утвердилась учнівська виробнича бригада, в якій учні, поряд з вивченням основ наук оволодівали основами сільськогосподарського виробництва і здобували спеціальності механізатора-тракториста, комбайнера, тваринника, городника і т. д.

ЗМІСТ І ФОРМИ ТРУДОВОГО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ В 50 – 60 РОКИ ХХ СТ.

Учнівська виробнича бригада об'єднувала практично всіх учнів школи і мала різноманітні профілі її ланок: рільники, овочівники, механізатори, тваринники, садівники, кормозаготівельники.

З доповіді міністра освіти УРСР І.К. Білодіда на ХХІ з'їзді КПРС відомо, що в 1959 році в республіці працювало 4809 таких бригад, до праці в них було залучено понад 300 тисяч учнів старших класів. Силами учнівських бригад проводились обробіток ґрунту і вирощування різних сільськогосподарських культур на площі 173 тисячі гектарів [1].

При визначенні матеріальної бази розглядали її відповідність завданням політехнічної освіти. Як показує досвід, у цій справі проводили роботу в таких напрямках: у сільськогосподарському виробництві – виділяли окремі ділянки землі і сільськогосподарську техніку для учнівських виробничих бригад у колгоспах, а там де не було такої можливості, відповідно обладнували шкільні і міжшкільні майстерні, щоб вони мали можливість виробляти продукцію. Тут необхідним вважалося враховувати рівень механізації робочих місць і всього виробництва.

Навчально-виробничою базою виробничого навчання в школі для набуття учнями спеціальностей сільськогосподарського профілю були:

- 1) шкільний агрокабінет з куточком живої природи;
- 2) шкільна навально-дослідна ділянка з теплицею і зоологічно-технічним відділом;
- 3) кабінет машинознавства;
- 4) господарство школи;
- 5) майстерні школи.

Зміни, які відбулися в середній школі на основі Закону про школу з 1958 року, були суперечливі за своїм значенням і впливом на подальший розвиток змісту шкільної освіти. Реалії були такими: значна частина шкіл не мали необхідної матеріальної бази і кваліфікованих кадрів, які б забезпечували професійну підготовку учнів на рівні вимог виробництва. Більшість колгоспів та радгоспів не мали належного обладнання і кадрів (інструкторів) виробничого навчання, незадовільно справлялися з поставленими завданнями. Школи жорстко закріплювалися за виробництвом, що знаходилося поблизу, чим обмежувався вибір учнями профілю трудового навчання, відповідно до особистісних інтересів та здібностей. А виділення великої кількості годин на виробниче навчання вело до зниження рівня загальноосвітньої підготовки, перевантаження школярів.

Час від часу починали декларувати ідеї про необхідність повернення до політехнічної освіти. Так у 1964 році був сформований перехідний навчальний план для старших класів, який повертав школу до десятирічки. У ньому істотно скорочувався час на трудове навчання. Середня школа почала називатися середньою загальноосвітньою школою, вона відмовилася від професіоналізації, і трудове навчання стало складовою предметів науково-практичного циклу.

Наступним кроком у роботі по удосконаленню системи освіти мала Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР “Про часткову зміну трудової підготовки в середній загальноосвітній школі” від 23 лютого 1966 року. Цією постановою було відмінено положення про обов'язковість для всіх учнів старших класів середніх шкіл професійної підготовки.

Але в цьому ж році 10 листопада приймається постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР “Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи”, де наголошувалося на важливості трудової політехнічної підготовки школярів і підкреслювалось, що радянська школа повинна і далі розвиватись як загальноосвітня, трудова, політехнічна. Ці нормативні документи зберегли свої сутні ознаки до реформи школи 1984 року.

Ідея виробничого навчання, яка широким фронтом здійснювалась на практиці, сприяла широкому залученню учнів старших класів загальноосвітніх шкіл до вивчення окремих професій, у сферу промислового і сільськогосподарського виробництва, що своєю чергою призвело до професіоналізації шкіл.

Висновки. Узагальнюючи історичний досвід трудового профільного навчання учнів, доходимо висновку, що воно залежало від розвитку виробництва, виробничих відносин, політичного устрою держави та визначених державою цілей загальноосвітньої школи.

У радянському суспільстві трудове профільне навчання та профорієнтація визнавалися важливим державним завданням, а ідеологія їх розв'язання диктувалась існуючою на той час командно-адміністративною системою управління.

Таким чином, на сучасному етапі реформування шкільної освіти одним з головних завдань сільської загальноосвітньої школи є забезпечення професійного самовизначення учнів. Підвищення ролі занять з трудового навчання в справі профорієнтації учнів відповідає меті і змісту сучасної освіти, оскільки готуючи учнів до свідомого вибору професії розв'язується основне виховне завдання – підготовка школярів до праці та життя.

ЕТНОПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У СВІТЛІ НОВИХ РЕАЛІЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

Враховуючи сучасні тенденції трудового профільного навчання в сільській школі важливе вміле використання вітчизняного досвіду, збереження, примноження та розвиток кращих традицій вітчизняної педагогіки та педагогічної практики в сільських загальноосвітніх навчальних закладах. Вивчення і використання кращого вітчизняного досвіду з трудового профільного навчання сприятиме відродженню сільськогосподарського виробництва, оздоровленню суспільства, утвердженню духовних і моральних норм виховання, поєднанню індивідуальних і колективних основ успішної господарської і громадської діяльності.

1. Білодід І.К. Завдання шкіл та вчителів Української РСР в світлі рішень XXI з'їзду КПРС і Закону "Про школу" // Радянська школа. – 1959. – №12.

2. Завадська О.Я. Школи України в період перебудови системи народної освіти. К., 1964.

3. Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1961. – №20. – С. 12.

4. Калініченко Н.А. Трудова підготовка учнів сільської школи в Україні (др. пол. XIX – XX ст. Монографія. – Кіровоград, 2007.

5. Мадзігон В.В. Розвиток організаційно-педагогічних форм шкільного виробництва (др. пол. XX ст.). – Монографія. – К., 2007.

6. Матеріали республіканської науково-практичної конференції з питань виробничого навчання в школах Української РСР. – К.: Радянська школа. – 1958.

7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 24 с.

8. Сивець О.Г. Виробниче навчання в школах Української РСР. – К., 1960.

9. Швецов К.І. Школа і виробництво. – К., – 1961.

10. Трудовое обучение учащихся в IX – X классах городской школы в союзных республиках. Сборник научных трудов. – Москва. – 1976. – 45 с.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2010

УДК 32:39(477)

Микола Вавринчук, кандидат політичних наук, заступник голови
Хмельницької обласної державної адміністрації з гуманітарних питань

ЕТНОПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У СВІТЛІ НОВИХ РЕАЛІЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

У статті здійснено аналіз етнополітики української держави на сучасному етапі, розглянуто проблеми державної етнонаціональної політики України.

Ключові слова: держава, права людини, українська книжка, українська газета, освіта рідною мовою.

В статье осуществлен анализ этнополитики украинского государства на современном этапе, рассмотрены проблемы государственной этнонациональной политики Украины.

Ключевые слова: государство, права человека, украинская книжка, украинская газета, образование родным языком.

In the article the analysis of etnopoliticians of the Ukrainian state is carried out on the modern stage, the problems of public etnonational policy of Ukraine are considered.

Key words: state, human rights, Ukrainian book, Ukrainian newspaper, education, by the mother tongue.

Постановка проблеми. Історичні реалії другої половини XX ст. і початку XXI ст. підтверджують незаперечну істину: в поліетнічному суспільстві або в суспільстві з поліетнічним складом населення (Україна саме такою є), де люди в процесі спілкування свідомо чи підсвідомо відчувають свою етнічну ідентичність, існує об'єктивна необхідність державного регулювання міжетнічних стосунків, тобто вироблення і втілення в життя ефективної етнополітики. Її головна мета – забезпечити рівноправні відносини та гармонійну взаємодію між представниками різних національностей.

Ознайомлення з досвідом інших країн з поліетнічним складом населення [8] дає підстави

визначати державну етнополітику як систему заходів держави та механізм їхнього впровадження, спрямованих на задоволення потреб представників різних етносів, пов'язаних зі специфікою їхнього етнокультурного розвитку, регулювання міжетнічних стосунків, попередження конфліктів, котрі виникають на етнічній основі, та усунення чинників міжетнічної напруги й міжетнічних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень. Питання етнополітики української держави розглядали О. Антонюк, О. Бочковський, М. Грушевський, І. Дзюба, В. Євтух, С. Махун, О. Картунов, О. Мироненко, І. Сюдюков, Ю. Римаренко та ін.

Поділяємо думку члена-кореспондента НАН України В. Євтуха [7, 8 – 10], що сьогодні, коли Україна будує свою самостійну державу й